

Digitalisering van de politiek

Met de digitalisering van Nederland zal ook de invloed van kunstmatige intelligentie op onze samenleving groter worden. Verschillende andere landen, waaronder de Verenigde Staten en China liggen op dit moment bij het verder ontwikkelen van kunstmatige intelligentie aan kop. Daarbij gaat om verschillende technieken die variëren van bijvoorbeeld ‘machine learning’, inhoudsanalyse, herkennen van visuele data en robotica.¹ Nederland, met vele andere landen, staat op achterstand ondanks het feit dat wij Europese koploper zijn in toegang tot het internet.² Dat laatste is mooi maar maakt Nederland ook kwetsbaar.

Het gebruik van kunstmatige intelligentie zal de komende jaren alleen maar toenemen, dus is het niet verrassend dat dit ook binnen de politiek meer wordt gebruikt. Dat kan natuurlijk bijdragen aan het betrekken van allerlei groepen in de samenleving bij de politiek, vooral die groepen die nog maar in beperkte mate politiek actief zijn. Dat helpt het democratische proces.

Tegelijkertijd biedt het internet ook toepassingen waarover de commissie, met recht, kritisch is. Dat gaat met name over technieken waarmee de verkiezingen kunnen worden beïnvloed. Het gebruik van die mogelijkheden remt het democratische proces en kan dit proces zelfs ondergraven. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het gericht versturen van politieke boodschappen aan bepaalde personen, het over de brug halen van groepen van kiezers met selectieve argumenten, of het ongemerkt filteren van informatie binnen bepaalde platforms. Daarbij speelt ook fake-nieuws een rol, waarmee in de samenleving desinformatie wordt verspreid, of ‘deep-fake’, waarbij videobeelden worden gemanipuleerd.

Het is belangrijk dat wij ons realiseren dat dit gebeurt. Het pleidooi voor meer transparantie van de commissie, vooral aan de kant van de politieke partijen, of diegenen die aan de verkiezingen meedoen, is belangrijk. Dat is een stap voorwaarts. Tegelijkertijd blijft het de vraag of sommige aanbevelingen wel een effect hebben. De idee om een onafhankelijke toezichthouder te hebben die boetes kan opleggen vaart alleen bij de gedachte dat deze toezichthouder voldoende expertise heeft in digitale toepassingen en technisch haalbare transparantie. Daarbij moeten wij ons ook bedenken dat bepaalde organisaties of bedrijven ook vanuit het buitenland werkzaam kunnen zijn. Wanneer het op algoritmes aankomt, wordt het nog wat lastiger, zeker wanneer sprake is van zelflerende systemen. Nederland zou zelf ook meer in de noodzakelijke technische kennis moeten investeren, zoals bijvoorbeeld Duitsland dat nu doet en de Europese Commissie recent zou willen.

Daarnaast is het de vraag of wij voor de verspreiding van politieke informatie door platforms een onafhankelijke instantie willen hebben, die ‘rapporteert en adviseert’ over hoe dat gebeurt. Dat klinkt mooi, maar de vraag is *of* en *wanneer* de overheid zich moet bemoeien over wat via internet kan worden verspreid. In het debat over fake-nieuws is het duidelijk geworden dat grenzen soms moeilijk zijn te trekken, terwijl een fout snel is gemaakt.

Belangrijker is dat aan de kant van de Nederlandse samenleving sprake is van een verdere bewustwording en deliberatie over deze uitdagingen. Natuurlijk hebben we ‘hypes’, ‘echokamers’ en

¹ Zie voor een al wat ouder, maar mooi overzicht van de verschillende onderdelen van kunstmatige intelligentie: Michael Mills (2016) Artificial Intelligence in Law: The State of Play 2016, <http://www.legalexecutiveinstitute.com/artificial-intelligence-in-law-the-state-of-play-2016-part-1/>

² Zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/05/nederland-koploper-in-europa-met-internettoegang>

‘filter bubbels’³, maar dat kennen van eerder. Onze verzuilde samenleving had natuurlijk ook haar ‘echokamers’ binnen de verschillende zuilen, waarmee de eigen opvattingen werden uitvergroet en versterkt. Dat leidde destijds ook tot een eenzijdige kijk op de samenleving en bepaalde vraagstukken. Met het internet wordt dat natuurlijk nog persoonlijker, wat kan leiden tot fragmentatie in de meningsvorming, zoals de commissie terecht constateert. Maar de ramen en deuren van die echokamers kunnen op verschillende manieren worden geopend. Eén daarvan is meer deliberatie en kennis van andere meningen.

Daarom wil ik, om de bewustwording over de invloed van de digitalisering op onze meningsvorming te vergroten, twee nieuwe aanbevelingen doen, naast de aanbevelingen die de staatscommissie reeds heeft gedaan.

Mijn eerste aanbeveling is om het eerste correctieve referendum te laten gaan over het al dan niet toestaan van op een gebruiker gerichte politieke informatie—‘microtargeting’ in het jargon. Die vorm van sluipende informatie, die alleen aan bepaalde personen wordt gestuurd en tot doel heeft hun, met misschien beperkte en selectieve argumenten, van een zaak te overtuigen, is zeer betwistbaar. Wat zou niet mooier zijn dan dat wij hierover een breed maatschappelijk debat hebben. Dat helpt om verschillende meningen over dit thema te horen. Daarnaast kan dit debat ook bijdragen de een verdere bewustwording over het gebruik van informatie op internet.

Mijn tweede aanbeveling is om referenda niet alleen te zien als uitslag maar ook als proces. Het gaat bij referenda niet alleen om het winnen, maar ook om de wedstrijd.⁴ Een proces waarin de verschillende voor- en tegenstanders hun positie verklaren en aangegeven wat hun visie is. Dus niet weigeren te flyeren, maar meedoen. Het is belangrijk dat sprake is van debat, zodat de uitslag geen wiskundige vergelijking is. Daarom stel ik voor om bij alle referendumuitslagen tussen bijvoorbeeld de 40-60%, voor- of tegen, geen consequenties aan de uitkomst te verbinden. In dat geval wordt de discussie voortgezet en misschien na een jaar een nieuw referendum georganiseerd. De precieze bandbreedte en uitwerking staat open voor verdere discussie.

Juist referendumuitslagen van bijvoorbeeld 51% voor en 49% tegen versterken de tegenstellingen in de Nederlandse samenleving. En dat willen we niet. Dus daarom pleit ik ervoor dat van een bindende uitkomst alleen sprake is wanneer een belangrijk deel van de Nederlandse bevolking dat ook zo vindt.

Bernard Steunenbergh
18 december 2018

³ Zie ook de fraaie achtergrondstudie bij het rapport van de staatscommissie: H. Hazenberg et al. (2018) *Micro-Targeting and ICT media in the Dutch Parliamentary System: Technological changes in Dutch Democracy*, TUD: Delft.

⁴ Zie verder Antoaneta Dimitrova and Bernard Steunenbergh (2017) Pitfalls on the Road to Frey’s Democracy of the Future, *Homo Oeconomicus* 34: 213-22 (doi 10.1007/s41412-017-0045-4).